

(НИН, 16.12.2009)

Недавни референдум у Швајцарској на којом је одлучено да се забрани изградња минарета отворио је велику расправу у политичким и интелектуалним круговима у којој је кључно питање сасвим једноставно – како направити равнотежу између верских слобода и очувања европских традиционалних вредности? До пре десетак година, однос према муслиманској мањини у Европи доста се разликовао од земље до земље. Данас се, међутим, широм континента појављује све униформнији отпор према овој заједници, што најбоље потврђује значајан раст екстремно десних странака, али и у све већој „исламофобији” водећих странака.

„У једном тренутку, када је наша (европска) култура угрожавала друге, ја сам их бранио и сведочио о томе. Сада имам утисак да се ток преокренуо и да је наша култура у дефанзиви у односу на спољашње претње, међу којима је највећа експлозија ислама. Изненада, постао сам одлучни бранилац своје културе”, навео је почетком 21. века један од највећих савремених мислилаца, недавно преминули Клод Леви-Строс.

Судећи по недавним дешавањима, све више Европљана дели ово мишљење и осећа да продор ислама на традиционално хришћански континент угрожава њихову културу, традицију, идентитет. Отворено критиковање ислама је донедавно било резервисано за мале екстремне групације у иначе политички коректним друштвима, али су сад исте критике почели да упућују и представници владајућих странака у Европи. Најочигледнији, али никако усамљени пример је недавни референдум о забрани изградње минарета у Швајцарској који је подржала велика већина становника државе која се иначе ретко помиње у вестима. За иницијативу две умерено десне странке - Уније демократског центра и Федералне уније демократа - на конфедералном нивоу гласало је 57,5 одсто бирача, а у појединим кантонима, као што је Appenzel Auseroden, против минарета изјаснило их се и више од 70 одсто. Забрана изградње минарета ући ће, тако, у Устав Конфедерације, иако су против њега биле све остале озбиљне партије швајцарске политичке сцене и упркос томе што су анкете пред спровођење референдума указивале да ће иницијатива добити само 37 одсто подршке. У Швајцарској данас живи око 400.000 муслимана.

Француска је европска земља у којој живи највећи број муслимана, око шест милиона и представљају другу по величини верску заједницу иза католика, а испред протестаната. У земљи са најдужом и најукорењенијом традицијом одвојености цркве и државе, која је своје интеррелигијске проблеме решила још крајем 16. века, питање ислама наметнуло се сасвим неочекивано као најважније у дебати која никако није требало да се бави овим проблемом - „Дебати о националном идентитету”, коју је прошлог месеца покренула влада председника Николе Саркозија. Идеја да грађани остављајући коментаре о томе шта за њих данас значи бити Француз на специјалном сајту отвореном на Интернету и попуњавајући упитнике у градским општинама створе основе за изградњу сопственог идентитета у уједињеној Европи, из „Дебате о националном идентитету” претворило се у неку врсту „дебате о страху од ислама и изваневропске имиграције”.

Француски грађани су тако оно што је Саркози описао као „племениту вежбу самоспознаје у потрази за оним што дефинише нацију” самоиницијативно претворили у изражавање страха, одбојности и осећања угрожености од других, на првом месту имиграната исламске вероисповести. Међу одговорима значајан део заузимају оцене попут „бити Француз значи бити белац” или „бити Француз значи научити да кола паркираш у гаражи како ти их не би запалили”, што је очита алузија на све чешће нереди које по градовима изазивају млади имигранти афричког и северноафричког порекла које карактерише велики број спаљених возила. Саркозијев министар за имиграцију Ерик Бесон, у чију надлежност неким чудом спада и „Дебата о француском националном идентитету”, оценио је да су овакве изјаве „неприхватљиве” и најавио да ће његово министарство пажљиво надзирати коментаре како би све што се може окарактерисати као расистичко и ксенофобично било избрисано.

Са друге стране, француска левица оптужује Саркозија да је ову дебату од самог старта и замислио као пропагандни трик како би, суочен са изузетно ниским рејтингом, придобио гласаче екстремне деснице пред регионалне изборе у марту. Међутим, и у случају да су Саркозијеви противници у праву и да је ова акција од почетка и замишљена као пропагандни трик додворавања десници, то указује на озбиљну промену у француском друштву. Ако се данас гласови и места у регионалним, националним и другим скупштинама добијају супротстављањем исламу, то онда само указује да је већинско расположење народа такво, а забрана изградње минарета онда би могла бити и најбенигнија манифестација.

Доказ да би ствари могле овако стајати представља и изјава једног функционера Саркозијевог партије, градоначелника Гисенвила, малог места на северу Француске Андреа Велентена, који је прошле недеље на једном скупу изјавио да „Француска има превише имиграната и да је тај проблем предуго гуран под тепих”. „Време је да реагујемо јер ћемо бити прегажени. Већ их има десет милиона, десет милиона оних који добијају

новац да не раде ништа”, рекао је овај функционер Саркозијеве Уније за народни покрет иако ове речи звуче више као да су изашле из уста неког члана Националног фронта Жан-Мари ле Пена.

У Британији, где живи око два и по милиона муслимана, ситуација је још заоштренија него у Француској и грађани тамо беневољентан однос владе према екстремном делу муслиманске популације прихватају са много више горчине. Јаз између тамошњих муслимана и осталих Британаца најочљивији је био недавно, приликом повратка британских војника са службовања у Ираку, када им је у Лутону, градићу на југу Енглеске, приређен величанствен дочек. Војнике, међутим, по повратку у своју домовину нису дочекали само чланови породица и патриоте, него и муслимански демонстранти који су их називали „кољачима”, „ратним злочинцима”, „убицама”... Полиција је једва успела да спречи озбиљније сукобе и све се, на срећу, завршило на вербалном окршају који је у неколико наврата прерастао у мању тучу.

У Британији се овим поводом појавило доста критичких коментара на рачун власти, који се у суштини свде на оцену да је званични Лондон муслиманима пружио све разумевање и слободу говора, укључујући и „пљување по ратним херојима”, али да се та слобода говора негира онима који критикују ислам из страха од муслимана, као што је био случај са холандским парламентарцем Гертотом Вилдерсом, чији је говор пред британским парламентом отказан пошто се на једном исламистичком веб сајту појавила претња да ће бити организовани протести. Такође, америчком радио водитељу Мајклу Севицу, чији се шоу емитује у читавој Америци и трећи је на листи слушаности, забрањен је улазак у Британију, јер Лондон његове ставове сматра сувише запаљивим. Због тога можда не треба да чуди што је управо у Британији највећи проценат грађана у Европи оценио да муслимани имају превише политичке моћи - њих 46 одсто. Експерт за међуетничке односе са Мидлбери колеџа у Вермонту, Ерик Блајч, оценио је да „народ у Британији окреће леђа прогресивнијем, мултикултуралном приступу различитости који је преовладавао деценијама”.

Истраживања у Италији и Немачкој су показала да у тим земљама по 33 одсто грађана верује да ова верска заједница има превелики утицај на доношење политичких одлука.

Старе предрасуде у некада исламској Шпанији поново су оживеле након терористичких напада у Мадриду марта 2004. године и доласком више од милион северноафричких имиграната од 2000. године. Већински католици, укључујући и многе политичаре шпанске деснице, забринути су због све чешћих позива Ал каиде да се „поново освоји Ал-Андалуз од неверника”. У књизи „Џихад у Шпанији: Опсесија поновног освајања

Ал-Андалуза”, дипломата и посланик у парламенту Густаво де Аристегу наводи да је „Европа за исламисте нова територија”. „Радикали су посвећени томе да Европу преобрате у ислам, убеђивањем или силом”. Ова књига имала је изненађујући успех у Шпанији. Први пут је издата 2005. године и до сада је доштампавана шест пута.

У Холандији, држави која се сматра једном од најтолерантнијих у Европи, горепоменути Герт Вилдерс остварио је изненађујући политички успех захваљујући антиисламском сентименту рођеном из онога што многи називају „холандским 11. септембром” – бруталног убиства редитеља Теа ван Гога. После тог убиства 2004. године уследили су прво протести Холанђана у којим је спаљено неколико џамија, на шта су муслимани одговорили истом мером спаливши више цркава. Реакција холандских власти, према тамошњим десничарима, била је сувише блага. Они пре свега замерају што није затворена џамија Ел-Тавхид у којој се проповеда салафизам, најекстремнији вид ислама, а редовно су је посећивали и Ван Гогов убица Мухамед Бујери и Самир Азуз, који је осуђен због планирања терористичких напада.

Однос према муслиманима у Белгији можда најбоље илуструје пример доскорашњег премијера и новог председника Савета Европске уније Хермана ван Ромпеја који је изјавио да Турска не може да уђе у ЕУ, јер је Европа хришћанска, а Турска већински муслиманска земља.

Ако се пажљивије сагледа који су узроци данашњег страха Европљана од ислама и осврне се на историју, лако се може доћи до закључка да на старом континенту не постоји страх од муслимана као таквих, него од радикалних струја које су све популарније у овој заједници. И седамдесетих и осамдесетих година прошлог века постојала је бројна исламска заједница у Европи. И тада је било терористичких напада. Разлика је у томе што Европљани тада, иако су често и сами били жртве тих напада, ислам и исламски тероризам нису доживљавали као свог непријатеља, него као борце за слободу палестинског народа. Са појавом Ал каиде и све већим утицајем салафиста у исламу, ствари су се промениле.

Француска и Велика Британија имају различит успех у економској, политичкој и социјалној интеграцији муслимана у своја друштва. Британски приступ био је заснован на пружању уступака, пре свега тако што су истакнути муслимани уведени у политички систем и што су донети бројни закони против верске дискриминације. Француска је, са друге стране, гледала да их интегрише у своје друштво, чувајући секуларизам и забрањујући истицање верских симбола у школама. Оба приступа у овим земљама имају дугу традицију и суштински представљају наставак политике каква је вођена према

осталим имигрантима и етничким мањинама. Француска има најдуже искуство с имигрантима у Европи и, у складу са тим, најразвијенији оквир за њихово уклапање у друштво. Њихов приступ заснован је на томе да је „бити Француз” политички, а не етнички концепт и, према томе, Француз постаје свако ко прихвати француске вредности и различитост испољава, колико год је могуће, у приватној сфери. Британију је, међутим, послератна имиграција изненадила. Оквир који је успостављен представља у ствари мало промењену верзију владавине у колонијама - преговарање са званичним представницима етничких заједница. Без снажног осећања за то шта представља „британски идентитет”, интеграција је препуштена локалним заједницама, док је државном нивоу остављена само борба против расне дискриминације. Логички би се претпоставило да су ова два различита приступа донела и различите резултате. Интеграција муслиманске заједнице у обе државе у економском смислу јако је лоша - незапосленост је висока, а зараде су ниске. У међусобним односима, ствар је мало комплекснија. Према једном истраживању јавног мњења из 2006. године, Французи своје муслиманске суграђане сматрају великодушним и поштеним, али их огромна већина сматра изузетно нетолерантним. Британци их сматрају поштеним, али не и великодушним, нити толерантним. Са друге стране, мишљење муслимана о Французима није тако лоше и већина их сматра толерантним и часним, док британски муслимани своје домаћине сматрају себичним, насилним, арогантним, неморалним и нетолерантним.

Председник Никола Саркози затражио је још у јуну ове године да се донесе закон којим би се на улицама француских градова забранило ношење бурке, исламске одеће за жене која у потпуности прекрива тело, укључујући и очи и лице. Од тада се води жива расправа о томе треба ли оставити слободу ношења ове одеће, забранити је законом или декретом. Захтев за законском забраном Саркози је поновио пре петнаестак дана управо у говору посвећеном „Дебати о француском националном идентитету”. „Француска је држава у којој не сме бити места за бурку, у којој не сме бити места за тлачење жена”, рекао је он. Доношење декрета, блажа форма забране, опција је за коју се залаже Саркозијева странка, док се за радикалнију меру, доношење посебног закона, можда неочекивано, залажу либералније струје у француском друштву предвођене феминисткињама од којих су најистакнутије управо оне северноафричког, муслиманског порекла.